

Hans Hulst

Birmese lente

De nadagen van de dictatuur in Myanmar

2014 Prometheus • Bert Bakker Amsterdam

Proloog: desillusie

Dus toch: ondanks de grote voordelen die de regeringspartij USDP had genoten, was er fraude gepleegd op grote schaal. De verhalen – van het wijzigen van uitslagen tot het binnenbrengen van ‘nieuwe’ stemmen en het uitoefenen van druk op kiezers – buitelden over elkaar heen. Hoop had een dag na de verkiezingen plaatsgemaakt voor desillusie. De democratische oppositie restte slechts vermoeidheid en berusting.

En mijn vriend Myo Yan Naung Thein, die met zijn netwerk van ondergrondse monitoren de verkiezingen had gevolgd, was niet meer bereikbaar. Wat was er met hem gebeurd?

Het leger had al in augustus 2003 haar routekaart uitgestippeld. Premier Khin Nyunt, die een jaar later zou worden afgezet, was de architect van het zevenstappenplan dat na vijftig jaar dictatuur tot ‘gedisciplineerde democratie’ in Myanmar moest leiden.

Eerst zou de Nationale Conventie worden hervat. Dit gezelschap van door de junta gekozen vertegenwoordigers kreeg al in 1993 de opdracht om een nieuwe grondwet te schrijven. In 1996 werd de conventie geschorst. Toentertijd was de constitutionele vergadering niet meer dan een slap voorwendsel om de macht niet te hoeven overdragen, na de verpletterende stembusoverwinning van de National League for Democracy van Nobelprijswinnares Aung San Suu Kyi in 1990.

De nieuwe grondwet, die na vijfentwintig jaar regeren per militair decreet moest worden ingevoerd, was het kroonju-

weel in de overgang die het leger voor ogen stond.¹ Bij het schrijven ervan was niets aan het toeval overgelaten. De ruim duizend door het regime gekozen gedelegeerden van de hervatte Nationale Conventie mochten tussen 2003 en 2007 als klapvee dienen in een afgesloten complex in Hwambi. De uitgangspunten stonden vast. Overleg werd beperkt, de pers geweerd. De NLD zag af van deelname aan de beraadslagingen.

De voorgekookte tekst adresseerde de angsten van het leger. Er werden bepalingen opgenomen die het onmogelijk maakten om ambtsdragers te vervolgen voor misdaden in het verleden. Het leger mocht over haar eigen budget blijven beslissen, en tijdens een noodtoestand de macht overnemen voor een periode van zes tot twaalf maanden, waarna nieuwe verkiezingen moesten worden uitgeschreven. Een ‘correctieve’ coup werd zo bij voorbaat gelegaliseerd.

De grondwet kon alleen gewijzigd worden met een drievierde meerderheid in het parlement. Door het leger 25 procent van de zetels te garanderen, was amenderen de eerste jaren vrijwel onmogelijk.

Na het referendum over de grondwet beloofde de *roadmap* nieuwe algemene verkiezingen. Daarna zou het parlement bijeen moeten komen, om de grondwet te ratificeren en een president te kiezen. Vervolgens zouden parlement, president en regering hand in hand een ‘moderne, ontwikkelde en democratische natie’ gaan bouwen.

De verkiezingen hadden nu inderdaad plaatsgevonden. Volgens plan was de regeringspartij USDP, een vehikel gevuld met ex-militairen, de weinig geloofwaardige winnaar geworden. De NLD had zichzelf vrijwillig buitengesloten en irrelevant gemaakt – daar was de regering bepaald niet rouwig om. De rest van de democratische oppositie was afgescheept met wat kruimels.

Het spel was gespeeld, het leger had gewonnen. Oude wijn

was in nieuwe zakken gegoten en het volk van Myanmar kon fluiten naar het einde van de dictatuur, die een van de meest grondstofrijke landen in Zuidoost-Azië gevangen hield in een nachtmerrie van repressie en armoede.

Of zou het allemaal toch nog anders lopen?

Visioenen van de revolutie

Pyi Thein was een revolutionair. Al zolang hij zich kon herinneren verzette hij zich tegen het centraal gezag. Eerst als student. Nadat generaal Ne Win in maart 1962 de macht had gegrepen in Myanmar (toen nog Birma) sloot hij zich aan bij de ondergrondse studentenbeweging, die het beknotten van studentenrechten door de Revolutionaire Raad aanvocht.

Vier maanden na de coup organiseerden de studenten hun eerste openlijke demonstratie. Het leger kondigde direct de noodtoestand af en reageerde met harde hand. Op de vroege ochtend van 8 juli bliezen soldaten het gebouw van studentenvakbond RUSU op. Tientallen studenten kwamen daarbij om; de meesten van hen lagen nog te slapen.

‘Ik had geen alternatief,’ verdedigde de nieuwe dictator zichzelf, ‘dan *dah*² met *dah* te bestrijden.’

Negen jaar later was Pyi Thein weer betrokken bij een grotesk incident. In New York was voormalig secretaris-generaal van de Verenigde Naties U Thant overleden. U Thant was geliefd in eigen land, maar werd door het nieuwe bewind gezien als een symbool van de regering van de afgezette premier U Nu, waaronder hij in de jaren vijftig als minister van Informatie had gediend. Ne Win wilde het stoffelijk overschot zonder enig eerbewijs onder de grond stoppen. U Thant werd opgebaard op de Kyaikasan-drafbaan. Maar vlak voor de processie naar de Kyandaw-begraafplaats begon, wist een groep studenten de kist van de autoriteiten te stelen. Pyi Thein was erbij toen de oude leider door hen in een stenen tombe werd

bijgezet op de campus van Rangoon University, precies waar eens het vakbondsgebouw had gestaan.

Zes dagen later bestormden soldaten van de Light Infantry Division 88 het terrein en werd het lichaam heroverd. De grootschalige demonstraties die daarna uitbraken, werden met geweld neergeslagen. Pyi Thein had me met een glinstering in zijn ogen over deze episode verteld: dit waren de hoogtijdagen.

Voor de bevolking van Myanmar viel er weinig te lachen in de jaren zeventig en tachtig. Na de coup was de Burmese Way to Socialism tot staatsfilosofie gebombardeerd, een onsamenvangende hutspot van marxisme en boeddhisme. Het socialistische experiment was uitgedraaid op een mislukking. Meerjarenplannen, isolationisme en mismanagement brachten het land in recordtempo tot de bedelstaf. Op de top van zijn piramide van angst kreeg Ne Win pas laat door dat de mooie statistieken op zijn bureau helemaal niet bestonden. Bang om de toorn van hun leider te wekken, hadden ambtenaren en officieren hun cijfers te zonnig voorgesteld. De dictator leefde in een droomwereld.

In 1987 kon Myanmar zijn eigen broek niet meer ophouden en werd bij de Verenigde Naties de status van Minst Ontwikkeld Land (MOL) aangevraagd. Een vernedering, die als enig voordeel had dat de staat onder gunstiger condities geld kon lenen. De junta probeerde in datzelfde jaar de zwarte markt een slag toe te brengen, door al het papiergeld te demonetiseren. In één klap waren alle Birmezen hun spaargeld kwijt. De stijgende rijstprijzen haalden de economische strop verder aan.

Uiteindelijk escaleerde de situatie in maart 1988 na een incident in een theehuisje. De kleinschalige demonstraties die volgden groeiden in de zomer uit tot een nationaal protest, waarop het leger reageerde zoals het dat gewoon was te doen:

met geweld. Eenheden uit de frontlines van de burgeroorlog met de Karen werden naar Yangon overgebracht om het vuile werk op te knappen. In de dagen na de nationale staking van 8 augustus werden naar schatting drieduizend mensen omgebracht. De schoorstenen van de crematoria rookten die dagen onophoudelijk.

Een maand later trad na een geregisseerde coup een nieuw gezelschap generaals aan, dat zichzelf de monsterlijke afkorting SLORC aanmat. Later zou deze nieuwe junta onder generaal Saw Maung³ verkiezingen aankondigen, en de onwettige verkiezingswinst van de National League for Democracy (NLD) in de prullenbak laten verdwijnen. Dat was in 1990.

In de exodus die volgde na de volksopstand van augustus 1988 vluchtte ook Pyi Thein de Thaise jungle in, om daar gefinancierd met Indiaas geld voor de ADSUB (Alliance for Democratic Solidarity, Union of Burma) van voormalig premier U Nu een commando-eenheid te gaan trainen. Het jungleavontuur eindigde in een fiasco, maar een vergeeld interview uit de *Bangkok Post* in mijn archief bewees dat het toch allemaal echt was gebeurd.

Pyi Thein kwam na het uiteenvallen van zijn eenheid in het Thaise vluchtelingenkamp Umphang terecht. Een speciaal vluchtelingenprogramma van de VN transplanteerde hem naar Nederland.

En nog was hij niet uitgestreden.

Op een zaterdagmiddag in de herfst van 2007 liepen we samen over de zwarte markt in Beverwijk. Zoals wel vaker kwam het gesprek op de revolutie. Pyi Thein wilde een klein goed getraind legertje opzetten, zei hij, met als doel de belangrijkste juntaleiders om te brengen. Van het machtsvacuüm dat daarna ontstond, zouden de oppositie en de etnische opstandelingen kunnen profiteren.

Ik was sceptisch. ‘Hoe wil je dat voor elkaar krijgen?’

Pyi Thein haalde zijn handen uit de zakken van zijn te groot uitgevallen grijze jas en maakte een weids gebaar. ‘We kunnen op afstand geleide raketten lanceren. Via de CIA valt dat best te regelen. Ik kan mijn oude connecties gebruiken!’

‘Zulke raketten kosten miljoenen dollars,’ wierp ik tegen.

‘Geld is geen probleem. Er zijn genoeg landen die de generaals willen wippen: Engeland, Amerika, India misschien.’

Dat Pyi Thein van Drees trok en leefde in een groezelig flatje in IJmuiden, weerhield hem er niet van de dingen groot te zien. Hij zag er met zijn gladde Anglo-Birmese trekken vijftien jaar jonger uit dan hij werkelijk was. Hielden de revolutionaire visioenen hem jong?

We bleven staan bij een stalletje met oosterse waren. Pyi Thein pakte een mango en kneep even in de vrucht om de rijpheid ervan te testen.

‘Misschien kunnen we geld werven via een goed doel en zo stiekem de revolutie financieren,’ zei hij.

Die gedachte klonk al plausibeler.

Ik schreef al jaren over Myanmar, zoals Birma sinds 1989 heette. Een maand eerder was ik nog in Yangon geweest, toen daar de monnikendemonstraties bloedig werden neergeslagen. Dat had mijn engagement aangewakkerd. Ik was boos over het schofterige geweld van de junta. Waarom zou ik alleen aan de zijlijn staan en geld verdienen door te schrijven over het leed? Ik wilde iets doen, maar het organiseren van een revolutie leek een brug te ver. Dat kon immers best eens gevaarlijk worden.

Later kwamen we bij zinnen en bedacht Pyi Thein een plan gespeend van wapentuig en bloedvergieten.

Aan de Birmese kant van de Thais-Birmese grens, in de Karen-provincie, was het onderwijs door zestig jaar gewapende strijd tussen het regeringsleger en de Karen National Union

(KNU) geruïneerd. Hij stelde voor een basisschool te bouwen vijftig kilometer ten zuiden van het Thaise Mae Sot, in een stukje Birmees niemandsland dat op de kaart als een kleine pannenkoek Thailand in stak. Niet alleen stond in deze regio geen school meer overeind, Pyi Thein wilde ook aan westerse NGO's laten zien dat er in het 'zwarte gebied' best gewerkt kon worden. Ik zou helpen bij de oprichting van een goed doel en het benaderen van donoren.

Zo zag eind 2007 het Birma Fonds het licht.

De ramp en het referendum

Zes dagen broeide de cycloon Nargis in de Bengaalse baai, voordat hij op vrijdag 2 mei 2008 op het zuidwestelijke puntje van de Irrawaddy-delta aan land kwam. Niemand was voorbereid op de apocalyps die zou volgen. Stormwinden van meer dan tweehonderd kilometer per uur stuwden een vloedgolf van bijna acht meter op. Het water reikte veertig kilometer het binnenland in en voerde alles op zijn pad met zich mee. Een kleine twee miljoen mensen verloren huis en haard.

Toch voltrok de grootste natuurramp uit de geschiedenis van Myanmar zich grotendeels buiten het zicht. De Irrawaddy-divisie is een agrarische provincie, verantwoordelijk voor het grootste deel van de rijst- en visproductie. Belangrijk voor de voedselvoorziening, maar secundair voor buitenlandse media. Die waren vooral geïnteresseerd in het politieke verhaal, waarin senior-generaal Than Shwe en Nobelprijswinnares Aung San Suu Kyi de belangrijkste antagonisten waren. Er waren geen correspondenten ter plaatse om het nieuws te verslaan. De delta zweeg.

Nargis was ook over Yangon getrokken, voordat de cycloon in het Thais-Birmese grensgebied oploste. De schade in de voormalige hoofdstad was groot, maar stond in geen verhouding tot de verwoesting in de Irrawaddy-divisie. Ik zag de eerste beelden thuis in Nederland; schokkerige filmpjes van toeristen die toevallig in de stad waren. Omgewaai-de bomen, daken waaruit stukken door de wind waren weggevreten en straten die verduisterd waren doordat de elektriciteit was uitgevallen.